

En socionomutbildning i tiden

*Betänkande av
Utredningen om en översyn av socionomexamen*

Stockholm 2025

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2025:27

Sammanfattning

Regeringen beslutade den 17 augusti 2023 att uppdra åt en särskild utredare att genomföra en översyn av socionomexamen för att motverka ungdomskriminalitet (dir. 2023:121). Den 21 mars 2024 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv till utredningen. Uppdraget utvidgades då till att överväga om målen i examensbeskrivningen behöver anpassas efter dagens samhällsutmaningar och kompetensbehov (dir. 2024:32). Den 24 oktober 2024 beslutade regeringen att uppdraget ska redovisas den 28 februari 2025 (dir. 2024:100).

Utredningen tog inledningsvis namnet Utredningen om en översyn av socionomexamen för att motverka ungdomskriminalitet (U 2023:04). Under hösten 2024 ändrades namnet till Utredningen om en översyn av socionomexamen. Utredningens arbete, analys och förslag presenteras i SOU 2025:27 *En socionomutbildning i tiden*. Betänkandet innehåller sju kapitel:

Kapitel 1. Författningsförslag

I *kapitel 1. Författningsförslag* sammanfattas utredningens förslag på förändringar i Högskoleförordning (1993:100), bilaga 2 Examensordning. Förslagen innebär att det totala antalet examensmål för socionomexamen ökar från 14 till 15 jämfört med nuvarande examensordning.

Förändringsförslagen kan läsas och förstås vart och ett för sig, men ska i första hand ses som delar i en större och integrerad lösning. Sammantagna innebär utredningens förslag en bred reformering av socionomprogrammet. I denna ingår att programmets karaktär av generalistutbildning bibehålls, men med tydligare ramar för bärande delar i programmet. Detta stärker förutsättningarna för progression i utvecklingen av studenternas ämnesmässiga, profes-

sionella och vetenskapliga kunskaper. De tydligare ramarna ökar även likvärdigheten mellan socionomprogrammen vid olika lärosäten, och därmed även likvärdigheten i socionomernas kunskaper. Förslagen syftar även till att ge ökad tyngd åt färdighetsträningen inom programmet.

Kapitel 2. Inledning

I *kapitel 2. Inledning* beskrivs utredningens uppdrag och arbetsätt.

Inledningsvis koncentrerades arbetet till direktivets uppdrag att se över examensmålen för socionomexamen i syfte att säkerställa att studenterna får den kunskap och förmåga som krävs för att dels förebygga att barn och unga börjar begå brott, dels bryta en brottslig utveckling och förebygga återfall i brott, samt att kartlägga vilka möjligheter som finns att inom högskolan specialisera sig i socialt arbete eller motsvarande inom området ungdomsbrottslighet. De samråd och den övriga datainsamling som ägde rum hade denna inriktning.

Från och med tilläggsdirektivet i mars 2024 vidgades arbetet till att även ta ställning till om målen i examensbeskrivningen för socionomexamen behöver ändras för att bättre anpassa utbildningen utifrån dagens samhällsutmaningar och kompetensbehov och, om så är fallet, föreslå nya eller ändrade examensmål, och kartlägga vilka möjligheter som finns inom högskolan att specialisera sig i socialt arbete eller motsvarande även inom andra områden än ungdomsbrottslighet.

Kapitlet innehåller även definitioner av ett antal centrala begrepp samt avgränsningar för utredningens arbete.

Kapitel 3. Socionomers utbildning

Kapitel 3. Socionomers utbildning består av fyra delar. I avsnitt 3.1 ges en historisk tillbakablick på socionomers utbildning, från de första socialinstituten på 1920-talet, via socialhögskolorna på 1960- och 1970-talen, fram till i dagens utbildningar vid universitet och högskolor. Den historiska beskrivningen visar på en kraftig expansion av socionomutbildningen, hur utbildningens karaktär av generalistutbildning har vuxit fram samt hur universitetens och högsko-

lornas utrymme för lokal anpassning har ökat över tid. Här redovisas även resultaten från Högskoleverkets och Universitetskanslersämbetets utvärderingar av socionomutbildningen och ämnet socialt arbete under 2000-talet.

Avsnitt 3.2 visar hur socionomexamen presenteras enligt examensordningen, dvs. i bilaga 2 i Högskoleförordningen (1977:263): Socionomexamen uppnås efter att studenten fullgjort kursfordringar om 210 högskolepoäng, motsvarande sju terminers heltidsstudier. De 14 hittillsvarande målen för socionomexamen, presenteras under rubrikerna *Kunskap och förståelse*, *Färdighet och förmåga*, respektive *Värderingsförmåga och förhållningssätt*.

Avsnitt 3.3 och 3.4 bygger på betänkandets bilaga 4 *Socionomers utbildning läsåret 2024/25. Lärosätetsbeskrivningar*. I avsnitt 3.3 beskrivs och analyseras hur socionomprogrammet utformas läsåret 2024/25 vid de 19 lärosäten som har rätt att utfärda socionomexamen. Här framgår att vid sidan av examensordningens krav innehåller de lokala socionomprogrammen åtminstone tre gemensamma och bärande delar:

- socialt arbete: programmens huvudområde
- utbildning i juridik: 1–3 kurser, 13,5–30 högskolepoäng (hp) per lärosäte
- verksamhetsförlagd utbildning (VFU): 22–30 hp vid 18 lärosäten, 45 hp vid 1 lärosäte.

Inom socionomprogrammet fanns 9 680 helårsstudenter läsåret 2023/24. Söktrycket är starkt och volymökningen har under senare år varit större inom socionomprogrammet än inom många andra yrkesprogram. Andelen kvinnor bland socionomstudenterna har legat stadigt på cirka 85 procent under de senaste 20 åren, medan åldersfördelningen har förändrats desto mer. Läsåret 2003/04 var 35 procent av studenterna yngre än 25 år, jämfört med 55 procent läsåret 2023/24.

Under de senaste 60 åren har socionomutbildningens karaktär som bred generalistutbildning successivt förstärkts. Programmen karaktäriseras i dag av begrepp som bredd, helhetssyn, komplexitet och integrering. Få av programmen har en uttalad profil. På ett generellt plan uppvisar socionomprogrammen gemensamma drag vid olika lärosäten och anknytningen till examensordningens mål

för socionomexamen är i allmänhet tydlig. På kursnivå är skillnaderna mellan programmen uppenbara, med kursutbud som präglas av de lokala forskningsmiljöerna.

Avsnitt 3.4 innehåller en kartläggning av de tio masterprogram och övriga påbyggnadsprogram, samt annan utbildning med anknytning till socialt arbete, som erbjuds läsåret 2024/25. Avsnittet svarar mot utredningens uppdrag att kartlägga möjligheterna till specialisering i socialt arbete eller motsvarande inom området ungdomsbrottslighet, samt inom andra områden.

Masterexamen i socialt arbete inrättades 2007 och motsvarar 120 hp, två års heltidsstudier. Läsåret 2023/24 fanns 306 registrerade studenter. Sedan starten 2007 har totalt 4 870 studenter varit registrerade inom masterprogrammen och 976 personer har lämnat programmen med examen.

Andra påbyggnadsprogram inom eller i anslutning till socialt arbete är hälso- och sjukvårdskuratorsprogram, psykoterapeutprogram samt lokala program som till exempel kompletterande socio- nomutbildning för personer med utländsk examen i socialt arbete och socialpedagogiskt arbete inom funktionshinderspolicen.

Tio av lärosätena även erbjuder även uppdragsutbildningar i socialt arbete under läsåret 2024/25, sammanlagt 17 kurser och ett program.

Kapitel 4. Socionomers arbete – och utmaningar i socionomers arbete

Kapitel 4. Socionomers arbete – och utmaningar i socionomers arbete består tre delar: Avsnitt 4.1 ägnas åt socionomernas arbetsmarknad, arbetsuppgifter och arbetsvillkor. I avsnitt 4.2 ges en bild av det juridiska ramverk som utgör grunden för mycket av det arbete som socionomer utför. Avsnitt 4.3 visar på ett antal centrala samhällsutmaningar som socionomer möter i sitt arbete.

I avsnitt 4.1 beskrivs socionomernas omfattande och breda arbetsmarknad. *Socionom* är en examenstitel som betecknar en person som genomgått socio- nomutbildning. Det är alltså inte ett yrke. Socionomers vanligaste yrkestitlar är socialsekreterare och kurator (skolkurator respektive hälso- och sjukvårdskurator).

Antalet socionomer har fördubblats på arbetsmarknaden sedan början på 1990-talet, från drygt 20 000 år 1990 till cirka 44 000 år

2022. Samtidigt har andelen socionomer som är offentliganställda legat stadigt på omkring 85 procent sedan 1990-talet. 2019 var 69 procent av socionomerna anställda inom kommunal verksamhet och de flesta socionomer arbetar åtminstone under perioder av sitt yrkesliv inom den kommunala socialtjänsten. De allra flesta, 85 procent eller fler, är kvinnor.

Socionomer är en samverkande profession. Samverkan med andra personer och organisationer kan vara problematisk men är ofta en avgörande förutsättning i socionomers arbete, som anställda inom till exempel socialtjänsten, skolan, hälso- och sjukvården eller kriminalvården.

Det kan också vara en utsatt profession. När socionomers arbetsvillkor uppmärksammas handlar det ofta om den kommunala socialtjänsten och under senare år har det kommit flera mer eller mindre alarmerande rapporter inom detta område. Hög arbetsbelastning, obalans mellan krav och resurser och våldsutsatthet i arbetet är problem som lyfts fram. Den så kallade LVU-kampanjen har väckt särskild uppmärksamhet. Nyexaminerade socionomer framstår som särskilt utsatta.

I socionomers arbete utgör juridiken en grund och ger orientering för myndighetsutövning, utredningsarbete och beslutsfattande. I avsnitt 4.2 behandlas ett 20-tal lagar och internationella konventioner som återkommer i socionomernas arbete inom framför allt kommunernas socialtjänst, men även inom till exempel skolan och hälso- och sjukvården. Av dessa är socialtjänstlagen (SoL) den mest centrala lag som reglerar socialtjänsten.

Socionomers arbete har alltid handlat om att möta samhällsutmaningar, att hantera sociala problem. Vilka de primära utmaningarna är varierar över tid. I avsnitt 4.3.2 redogörs kortfattat för ett antal av de samhällsutmaningar som står i förgrunden i dagens samhälle: segregation och utanförskap, barn som lever i utsatthet, ekonomisk utsatthet och social utsatthet knuten till migration.

Utredningen föreslår förändringar i examensordningen som specifikt anknyter till vissa andra aktuella samhällsutmaningar: mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, äldres livsvillkor samt livsvillkoren för personer med funktionsnedsättning. Som underlag för dessa förslag görs en fördjupad analys i avsnitten 4.3.3–4.3.6.

Kapitel 5. Ungdomsbrottslighet, sociala insatser och straffrättsliga reaktioner

I kapitel 5 ges argument för att examensmålen i socionomutbildningen ska ändras och på så sätt stärka grunden för förebyggande och återfallshindrande socialt arbete med barn och unga som riskerar att utveckla eller fortsätta med normbrytande och/eller kriminellt beteende. Avsnitt 5.1 innehåller en beskrivning av ungdomsbrottslighetens mönster och orsaker. I avsnitt 5.2 presenteras olika förklaringsmodeller och teoretiska perspektiv för att tolka och förstå de bakomliggande skälen till att unga begår brott. I avsnitt 5.3 ges exempel på evidensbaserade metoder, dels med bäring på att förebygga att barn och unga alls börjar begå brott, dels metoder för att motverka och hjälpa unga personer som börjat begå brott kan sluta med det. Kapitlet avslutas med avsnitt 5.4 som innehåller en beskrivning av socialtjänstens roll i påföljdssystemet samt ett barnrättsligt perspektiv på barn som begår brott och samhälleliga reaktioner.

Syftet med kapitlet är inte att vara uttömmande av det som presenteras. Vi försöker ge en relevant och aktuell bild av ungdomsbrottslighetens mönster och orsaker, hur barn och unga kan påverkas genom att socionomer får bättre och mer kunskap både i vilka metoder som fungerar och hur de kan argumentera för sociala insatser i en straffrättslig kontext.

En aspekt av den aktuella samhällsutvecklingen är flödet av barn och unga in i grovt kriminella miljöer. Antalet barn och unga är än så länge relativt lågt men den ökande utvecklingen med att barn socialiseras in i en våldsam brottslighet och cyniskt utnyttjas som lejda barntorpeder är mycket oroväckande och djupt allvarlig. Socionomer har en nyckelroll i att motverka utveckling, vilket kräver både breda och djupa kunskaper om och insikter i ungdomsbrottslighetens mönster och orsaker. Utan att förstå vad som driver barn och unga in i en brottslighet bortom de vanliga ungdomsmissstagen, är förebyggande och motverkande av brott en omöjlig uppgift.

För att förebygga, motverka eller bryta en brottslig utveckling hos barn och unga krävs vidare kunskaper i och om metoder som är effektiva i det avseendet. Även behandlingskunskap är viktig då socionomer utreder problem, föreslår och/eller arbetar med olika typer av behandling för barn och unga. Den nya socialtjänstlagen

med ökade möjligheter att ge en insats utan utredning accentuerar behovet av sådan kunskap.

Dessutom är insikter i och kunskaper om vilka insatser och metoder som kan vara ineffektiva, kontraproduktiva eller skadliga också helt centralt för ett framgångsrikt socialt arbete. Samhället ska inte utsätta barn och unga för insatser som är verkningslösa eller skadliga.

Skolkuratorer behöver adekvat utbildning för att kunna samtala med barn och unga och deras föräldrar i skolan om till exempel risken för att barn dras in i kriminella miljöer och hur de kan motverka det i familjen, liksom i rollen som samverkanspart med andra myndigheter.

Socionomens roll i rättssystemet kräver också djupare kunskap då de har en central roll i rättssystemet i samband med polisförhör, häktning och när unga döms i domstol. Här finns samtidigt en inbyggd konflikt ur ett bredare samhällsperspektiv mellan rättvisa och proportionerliga straff utifrån brottslighetens straffvärde och effektiva sociala vårdinsatser utifrån barns och ungas behov. De metoder som får starkast vetenskapligt stöd och som verkar vara effektiva i brottsförebyggande eller behandlande mening, kan ur ett straffrättsligt perspektiv framstå som otillräckliga.

Utredningens uppfattning är att socionomer genom en förstärkt kunskap ska kunna argumentera för insatser för barn som begår brott på ett mer trovärdigt sätt i straffrättsliga sammanhang. I det ligger att kunna erbjuda relevanta alternativ till onödigt ingripande påföljder för barn och unga om det är möjligt. Vägen till det går genom förbättrade kunskaper i att arbeta mer effektivt för unga lagöverträdare och, när så är möjligt och relevant, argumentera för det sociala perspektivet och i förlängningen utgöra ett för åklagare och domstolar mer trovärdigt alternativ till andra ungdomspåföljder.

Socionomers legitimitet att arbeta med utsatta barn och unga, en växande del med grovt kriminellt beteende, förutsätter att de är relevant rustade för den mycket komplexa uppgiften. Det kräver ibland vissa specialiserade kunskaper på avancerad utbildningsnivå. Majoriteten av lärosätena erbjuder inte det. Således finns ett behov av att lärosätena skapar integrerade kurser på avancerad nivå som innehåller ämnesintegrerade studier med inriktning mot socialt arbete med barn och unga i kriminella miljöer. Endast en mindre andel, drygt 2,5 procent, av examinerade socionomer fortsätter dock

att studera på avancerad nivå vilket är mycket lågt jämfört med till exempel sjuksköterskor där andelen som vidareutbildar sig på avancerad nivå är en bit över 50 procent. Argument som framkommit i utredningen från fältet är att det inte lönar sig: man får ingen belöning eller nedsättning i arbetstid, inga karriärvägar eller bättre löneutveckling som svarar mot ansträngningen.

Av de skälen ser vi det som tveksamt att lärosätena, utan att detta klarlagts, ytterligare åläggs att skapa sådana kurser i större omfattning. Vi adresserar frågan ytterligare i kapitel 7.

Kapitel 6. Utredningens förslag och överväganden samt konsekvenser av utredningens förslag

I kapitel 6. Utredningens förslag och överväganden samt konsekvenser av utredningens förslag grupperas utredningens förslag på förändringar i examensordningen samt övriga förslag under fyra rubriker, tillsammans med utredningens överväganden (Utredningens förändringsförslag är kursiverade):

Aktuella samhällsutmaningar

Förslag på förändringar i examensordningen:

För socionomexamen ska studenten

- *visa kunskap om aktuella samhällsutmaningar inom området*
- *visa kunskap om områdets vetenskapliga grund samt kännedom om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete, samt kunskap om sambandet mellan vetenskap och beprövad erfarenhet och sambandets betydelse för yrkesutövningen*
- *visa kunskap om barns behov och sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar barns, ungas, kvinnors, mäns, och äldres livsbetingelser, samt kunskap om hur funktionsnedsättningar påverkar människors livsbetingelser*
- *visa kunskap om och förståelse för hur social utsatthet, normbrytande beteende och ungdomskriminalitet kan förebyggas och hur återfall i brott kan motverkas*

- visa kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, *samt om hedersrelaterat våld och förtryck.*

Arbetsätt och samverkan

Förslag på förändringar i examensordningen:

För socionomexamen ska studenten

- visa förmåga att utveckla och genomföra socialt arbete på olika nivåer i samhället i samarbete med de människor som berörs, *samt med närstående*
- *visa förmåga till lagarbete och samverkan med andra yrkesgrupper*
- *visa förmåga att leda, planera och samordna arbete inom området*
- *visa förmåga att kritiskt granska, bedöma och använda relevant information samt att diskutera nya fakta, företeelser och frågeställningar med olika grupper och därmed bidra till utveckling av yrket och verksamheten.*

Utbildning i juridik

Förslag på förändringar i examensordningen:

För socionomexamen ska studenten

- visa förmåga att *utifrån relevant kunskap tillämpa författningar inom ramen för socialt arbete*
- *inom ramen för kursfordringarna, ha fullgjort utbildning i juridik om minst 30 högskolepoäng.*

Verksamhetsförlagd utbildning

Förslag på förändringar i examensordningen:

För socionomexamen ska studenten

- *inom ramen för kursfordringarna, ha fullgjort handledd verksamhetsförlagd utbildning om minst 30 högskolepoäng.*

Förslag till regeringen, vid sidan av examensordningen:

- *Även socionomprogrammets verksamhetsförlagda utbildning ska kunna avräknas mot utbildningsområdet verksamhetsförlagd utbildning.*

Förslag till Förbundet Sveriges Socionomutbildningar (FSSOC):

- *Utveckla och ansvara för en nationell struktur för samverkan för att tillse att utbildningsplatser för verksamhetsförlagd utbildning kan tillgodoses.*

Förslag till universitet och högskolor:

- *Besluta om alternativt urval baserat på arbetslivserfarenhet för tillträde till socionomprogrammet.*

Kapitel 7. Frågor och förslag utanför utredningens direktiv

I *Kapitel 7 Frågor och förslag utanför utredningens direktiv* föreslår vi att regeringen tillsätter ytterligare en utredning om socionomutbildningen, som arbetar vidare utifrån de förslag och överväganden som presenteras i detta betänkande. Den nya utredningen bör få i uppdrag att utreda frågan om hur en förlängd socionomutbildning som avslutas med en examen på avancerad nivå kan svara mot de kompetensbehov som framför allt yrkesverksamma socionomer har, och även mot de kompetensbehov som finns inom högskolan.

Utredningen konstaterar även att det egentligen spelar liten roll hur kvalificerad och relevant kunskap socionomprogrammen än erbjuder om inte studenterna får med sig den kunskapen när de lämnar utbildningen. I det sammanhanget är utbildningens kravnivåer avgörande, dvs. de faktiska krav som ställs på studenterna och deras studieresultat genom en adekvat studietakt, ett kvalificerat innehåll i undervisningen samt adekvata examinationsformer/adekvat bedömning av studenternas kunskaper.

UKÄ genomför under 2025–2026 en utvärdering av utbildningar som leder till socionomexamen. Utredningens föreslår att UKÄ särskilt uppmärksammar kravnivåerna, samt lärosätenas förutsättningar att upprätthålla fullgoda kravnivåer inom utbildningen, inom ramen för denna utvärdering.